

**Встановлення сталінського
тоталітарного режиму в СРСР
і Україні
(1929—1938 рр.)**

Частина 1.

План

- 1. Утвердження сталінської диктатури**
 - а) знищення “старих більшовиків”;
 - б) “з’їзд переможців – з’їзд розстріляних”.
- 2. Політичний терор як головний інструмент політики.**
- 3. Репресії в УСРР.**
- 4. Ліквідація селянства (куркульства) як класу.**
- 5. Голодомор 1932—1933 рр.**

Основні дати:

- **1929 р.** – встановлення одноосібної диктатури Й.Сталіна
- **1932-1933 рр.** – Голодомор
- **1937-1938 рр.** – Великий терор

Поняття і терміни

- “Ліва опозиція”
- “Нова опозиція”
- “Об'єднана опозиція”
- “Правий ухил”
- Ворог народу
- Троцкіст
- Бухарінець
- Шкідник (вредитель)
- Підкуркульник
- “Скрипниківщина”

1. Утвердження сталінської диктатури

ПРИЧИНИ:

- *Державна власність* на засоби виробництва абсолютний державно-монополістичний капіталізм.
- *Виникнення* корпорації експлуататорів – партійної номенклатури.
- Максимальна *експлуатація працюючих класів* (робітників і селян).
- *Державна диктатура і контроль* всіх галузей життя для придушення будь-якого опору.

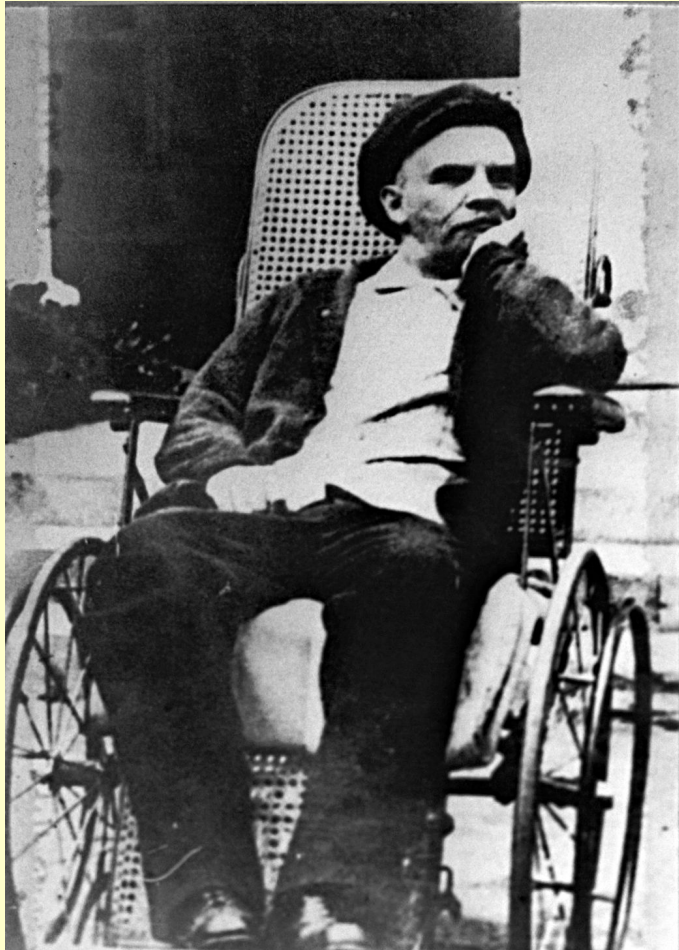
Піраміда комуністичної влади

- Офіційно проголошена “диктатура пролетаріату”, що фактично існувала у формі **диктатури комуністичної партії** (РКП (б), ВКП(б)).
- **Диктатура вищого керівництва РКП (б), вождів, “старих більшовиків”:** колективне керівництво у формі демократичного централізму.
- **Диктатура вождя.**

БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ

- З середини **грудня 1922 р.** після різкого погіршення стану здоров'я і до самої смерті **21 січня 1924 р. В.І.Ленін** фактично був **усунений від керівництва партією і країною** групою колишніх товаришів: **Л. Троцьким, Л.Каменєвим, Г.Зінов'євим, Й. Сталіним, М.Бухаріним, А.Риковим, М. Томський та ін.,** що **почали запеклу боротьбу за владу між собою.**

В.І.Ленін в Горках під час хвороби

БОРОТЬБА ЗА ВЛАДУ

- З середини **грудня 1922 р.** після різкого погіршення стану здоров'я і до самої смерті **21 січня 1924 р. В.І.Ленін** фактично був **усунений від керівництва партією і країною** групою колишніх товаришів: **Л. Троцьким, Л.Каменєвим, Г.Зінов'євим, Й. Сталіним, М.Бухаріним, А.Риковим, М. Томський та ін.,** що **почали запеклу боротьбу за владу між собою.**
- Почались зміни у керівництві, які закінчились утвердженням **одноосібної диктатури Й. Сталіна.**

Складові

“сталінської модернізації”

- *Державно-монополістична трансформація економіки: ліквідація непу, друга націоналізація у формі індустріалізації та колективізації.*
- *Ліквідація внутрішньопартійної демократії.*
- *Створення системи примусової праці: примусовий трудовий ентузіазм, друге закріпачення селян, система рабської праці у таборах ГУЛАГу.*
- *Політичний терор та репресії.*
- *«Культурна революція».*

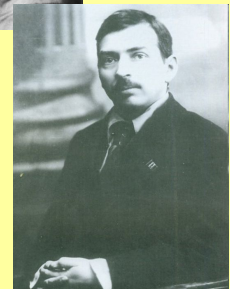
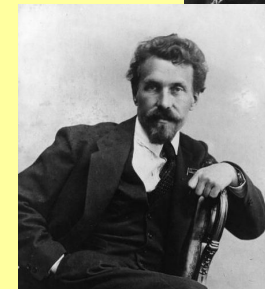
Попередження В.Леніна

- В кінці 1922 р. Ленін надиктував *“Лист до з'їзду”*, в якому попередив про можливий **розкол у партії** та **концентрацію влади в руках Й. Сталіна**.
- Лист не вплинув суттєво на ситуацію між керівниками партії і став лише своєрідним **прогнозом**.

**А) Знищення “старих
більшовиків”**

Етапи:

- Боротьба з «лівою опозицією» (1923-1924 рр.)
- Боротьба з «ноювою опозицією» (1925 р.)
- Боротьба з «об'єднаною опозицією» (1927 р.)
- Боротьба з «правим ухилом» (1928-1929 рр.)

Боротьба з «лівою опозицією».

1923-1924 рр.

- Боротьбу вели: **Й.Сталін, Г. Зінов'єв, Л. Каменєв.**
- **«Ліва опозиція»:** **Л. Троцький.**
- **«Платформа» Троцького:**
 - дрібнобуржуазне *селянство* потрібно *«утримувати пролетарською диктатурою»*;
 - для успіху соціалістичного будівництва у відсталій селянській країні необхідна підтримка з боку світового пролетаріату і *світової революції*;
 - потрібно *розвивати важку промисловість*, установити її *«диктатуру»* в економіці;
 - йде бюрократизація партії, *не можна допускати підміну диктатури пролетаріату диктатурою партії*, потрібно переглянути кількісний склад апарату, омолодити кадри, допустити свободу фракцій.

Троцький Лев Давидович

1879 – 1940, справжнє
прізвище — **Бронштейн**;
більшовицький політичний
діяч, літератор.

в 1917-1924 рр. впливовий
політик в СРСР;

**засновник і
головнокомандувач
Червоної армії**

Воєнний народний комісар.

Використання Й.Сталіним ідей Л. Троцького

- Після встановлення одноосібної диктатури **Й.Сталін використав майже всі ідеї Л.Троцького**, але **замовчував** цю обставину.
- **Єдине** суттєве **розходження** між Й. Сталіним та Л.Троцьким – питання про **внутрішньопартійну демократію**.

Боротьба з «ноюоу опозицією».

1925 р.

- Боротьбу вели: **Й.Сталін, М.Бухарін, А.Риков.**
- **«Нова опозиція»: Г.Зінов'єв, Л.Каменєв.**
- **Позиція Каменєва:**
- *«Наш генеральний секретар не є тією фігурою, яка може об'єднати навколо себе старий більшовицький штаб».*

Каменев Лев Борисович

(1883-1936), справжнє прізвище
Розенфельд.

Член Політбюро ЦК в жовтні 1917 г. і в
1919-1925 рр.

В листопаді 1917 р. голова ВЦВК.

В 1918-1926 рр. голова Мосради.

**В квітні 1922 р. Запропонував
призначити Й.В. Сталіна
генеральним секретарем ЦК РКП(б).**

В 1923-1926 рр. замісник
голови РНК СРСР;

В 1924-1926 рр.

Голова Ради праці і оборони.

В 1923-1926 гг.

директор Інституту Леніна.

Зінов'єв Григорій Овсійович

1883 – 1936, справжні ім'я та
прізвище **Овсей-Гершен
Ааронович
Радомисльський
(Апфельбаум)**
радянський партійний діяч.

**Від 1919 до 1926 року —
голова Виконкому
Комінтерну.**

Боротьба з «об'єднаною опозицією». 1927 р.

- Боротьбу вели: **Й.Сталін, М.Бухарін, А.Риков.**
- **«Об'єднана опозиція»:** **Г.Зінов'єв, Л.Каменєв, Л.Троцький.**
- **Платформа «блоку»:**
 - *потрібні високі темпи індустріалізації — «надіндустріалізація», значне збільшення податків на селян;*
 - *триває бюрократизація партії і переродження держави, таким чином треба відновити внутрішньопартійну демократію.*

Г. Боротьба з «правим ухилом» 1928-1929 рр.

- Боротьбу вів Й.Сталін.
- «Правий ухил» М. Бухарін, А. Риков, М.Томський.
- Платформа:
- Опозиція виступає **проти згортання непу** і застосування надзвичайних методів в економіці, проти **теорії «загострення класової боротьби у міру просування до соціалізму»**.

Бухарін Микола Іванович

(1888 — 1938)

російський економіст,
радянський політичний,
державний і партійний
діяч.

Академік АН СРСР.

Риков Олексій Іванович

1881 - 1938

радянський політичний
і державний діяч,
народний комісар
внутрішніх справ
РРФСР (1917), **голова**
РНК СРСР
(1924—1930) і
одночасно РНК РРФСР
(1924—1929).

Томський Михайло Павлович

(1880-1936).

справжнє прізвище

– **Єфремов**

радянський

політичний діяч

**1929 рік став роком
перемоги Й.Сталіна в
боротьбі за владу, роком
остаточного утвердження
тоталітарного режиму в
СРСР.**

Сталін Йосип Віссаріонович

(1879 — 1953)

справжнє прізвище —
Джугашвілі.

державний, політичний і
військовий керівник СРСР

**Генеральний секретар
Центрального Комітету
РКП б)**

**Й.Сталін – перший
кримінальний
злочинець, який
очолив СРСР**

*З 1901 по 1907 рр. Сталін
влаштовував збройні напади на
банки під виглядом експропріації
коштів на потреби революції*

Обставини, що сприяли причини становлення особистої влади Й. Сталіна

- **Вміле використання органів політичного терору (ВЧК-ГПУ-ОДПУ) для боротьби з опозицією.**
- **Менталітет російського народу.**
- **Низький інтелектуальний рівень керівництва, низових керівників і рядових членів ВКП(б).**
- **Відсутність традицій політичної демократії, низький рівень політичної культури населення.**

**Б) “З'їзд переможців” або
“з'їзд розстріляних”**

XVII з'їзд ВКП (б) (1934 р.)

Остання спроба усунути Й. Сталіна

- XVII з'їзд ВКП (б) підводив підсумки Першої п'ятирічки, тому на сторінках радянських газет його називали не інакше, як **«З'їзд переможців»**.
- В історію з'їзд увійшов як **«З'їзд розстріляних»**: з **1966** делегатів з'їзду **1108** чоловік були *через кілька років арештовані і розстріляні як «вороги народу»*.
- Першою жертвою став **С.Кіров**, який під час обрання керівних органів партії став **основним суперником Й.Сталіна**.

Кіров Сергій Миронович

Перший секретар
Ленінградського міського
комітету ВКП(б) і член
Політбюро ЦК ВКП(б).
Вбитий 1 грудня 1934 р. за
наказом Й.Сталіна.
Вбивство використане для
офіційного виправдання
«Великого терору» перш за все
проти членів ВКП (б), які
критично ставилися до політики
Й.Сталіна

Спроба членів XVII з'їзду ВКП (б) (**1934**)
обрати новим лідером партії С.Кірова
привела хвилі **“великого терору”**, що
був спрямований вже **не проти**
реальних, а проти потенційних
конкурентів Й.Сталіна.

Результат “великого терору”:
остаточне утворення особистої
диктатури Й.Сталіна і найжорсткішої
форми комуністичного тоталітарного
режиму в СРСР.

2. Політичний терор як головний інструмент політики Й.Сталіна

Влада більшовиків з самого початку була терористичною. Й.Сталін використав терор по-новому:

- для боротьби з іншими більшовиками для перетворення СРСР в країну суцільного рабства*

Мета

- Знищення будь-якої опозиції:
 - національно-визвольного руху;
 - всіх представників колишніх політичних партій, заможних верст населення.
- Зняття соціальної напруги в суспільстві, знищення «стрілочників» — представників бюрократичного і партійного апарату, на яких перекладали відповідальність за прорахунки Сталіна та його оточення.

Способи та методи

- Показові **політичні процеси**.
- **Рознарядка на репресії**.
- **Особливі наради** для спрощення судочинства **при покаранні «ворогів народу»** і членів їхніх сімей.
- **Позасудові переслідування**.
- Застосування **методів фізичного впливу (тортур, знущань)**.

Теоретичне обґрунтування : концепція посилення класової боротьби

- З наближенням перемоги соціалізму і комунізму у суспільстві, **опір ворожих класів і соціальних прошарків** не втихає, а навпаки **посилюється**.
- Для їх подолання потрібні відповідні карні органи та карне «судочинство» для ефективного пошуку і знешкодженні усіляких **«ворогів народу»**.

- **«Репресії є необхідним елементом наступу».** Й. Сталін, 1930 р. XVI з'їзд ВКП(б)
- **«Сильна і могутня диктатура пролетаріату — ось що нам потрібно тепер, для того щоб зітерти в порошок останні рештки вимираючих класів і розбити їхні злодійські махінації»** Й. Сталін, 1933 р. Об'єднаний Пленум ЦК і ЦКК

Основні “вороги народу”

- Троцкісти (лівий ухил)
- Бухарінці (правий ухил)
- Куркульство як клас (все непокірне селянство)
- Націоналісти (інтелігенція)
- Шкідники (вредітелі)
- Священство

ВИКОНАВЦІ

- Головне політичне управління при Народному комісаріаті внутрішніх справ (ГПУ при НКВС) РСФСР (1922—1923).
- Об'єднане державне політичне управління при Раді Народних Комісарів (ОДПУ при РНК) СРСР (1923—1934).
- Народний комісаріат внутрішніх справ (НКВС) СРСР (1934—1941).

Керівники терору

Кати народу

**Дзержинський
Фелікс
Едмундович
1917-1926**

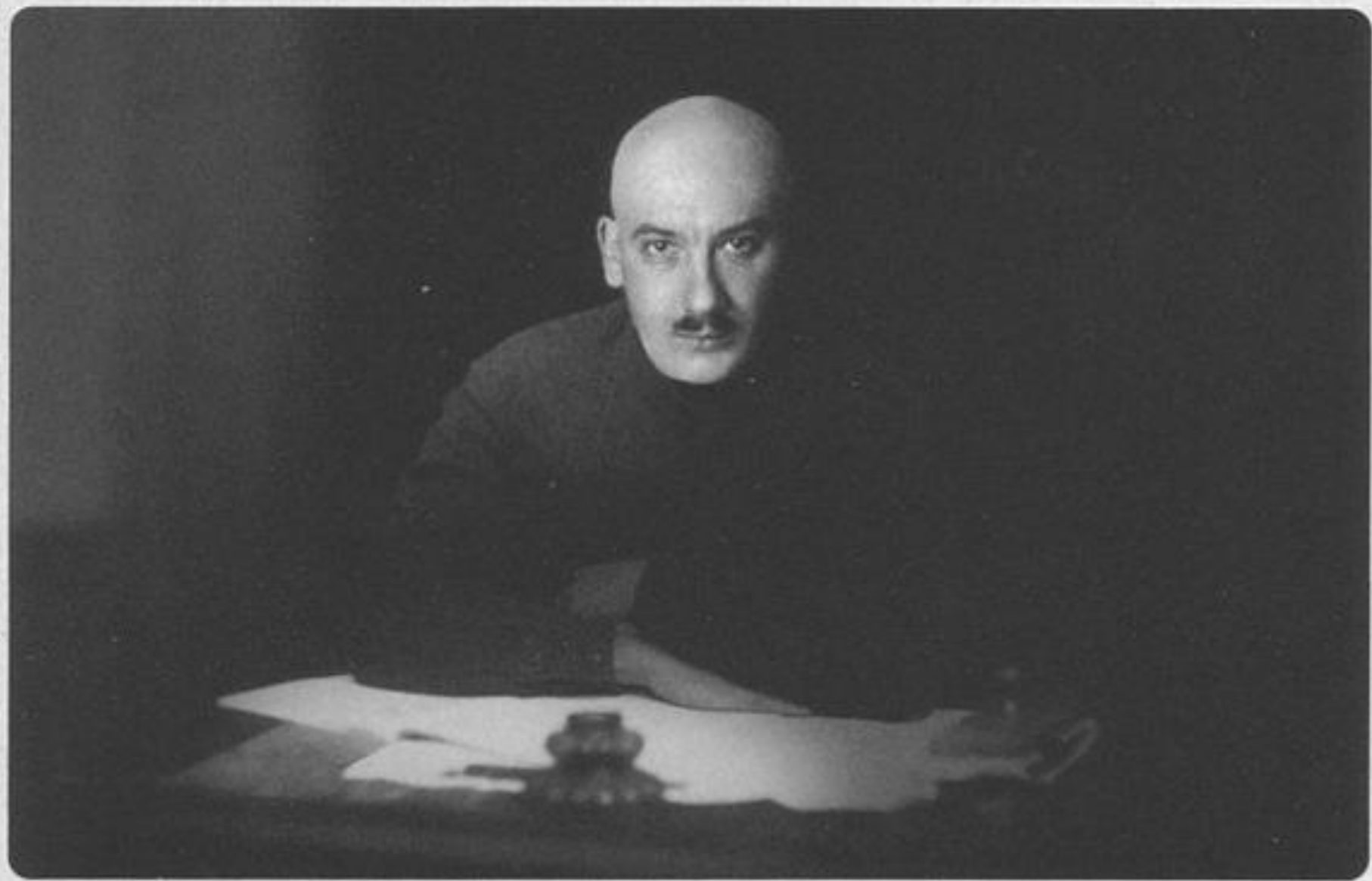
один із
засновників ВЧК та
організаторів
«червоного терору» в
Радянській Росії та на
захоплених Червоною
армією територіях

**Менжинський
В'ячеслав
Рудольфович
(1926–1934)**

радянський партійний
діяч, чекіст, наступник
Ф. Е. Дзержинського
на чолі ОДПУ

**МОЖЛИВО УБИТИЙ
ЗА НАКАЗОМ ЯГОДИ**

Начальник Особого отдела
Г. Г. Ягода

Єжов Микола Іванович

генеральний
комісар
держбезпеки,
нарком внутрішніх
справ СРСР
(1936—1938 рр.)

Берія Лаврентій Павлович

Голова НКВС
(1938–1945)

ЗМІНИ У СИСТЕМІ ТЕРОРУ

“Здобутки” Ягоди

- Перетворив НКВС на винятково ефективну машину насильства.
- Створив всеосяжний репресивний апарат, що став досконалим знаряддям тоталітарної системи.
- Після провокаційного убивства С.Кірова (1.12.1934) Ягода розгорнув широкомасштабну кампанію політичного терору, жертвами якого, зокрема, стали українські письменники К. Буревій, О.Влизько, Г.Косинка, І.Крушельницький, Д. Фальківський та багато ін.
- За 1935-36 рр. кількість в'язнів у концтаборах зросла в 4 рази.

«Єжовщина»

“ВЕЛИКИЙ ТЕРРОР”

Період найбільших масових
репресій і політичних
переслідувань в СРСР в
1937-1938 рр.

РЕЗУЛЬТАТИ: від 4 до 80 млн.

- **Всього у 1921—1953 роках (роки правління І. В. Сталіна) у СРСР:**
 - російський історик РАН *В.Земськов* - засуджено **3,77 млн. осіб**, з них до вищої міри покарання — **643 тис.**, на заслання — **765 тис.**
 - Радянський політв'язень *О.Солженіцин* в книзі ”Архіпелаг ГУЛАГ” - **66 млн.**
 - Професор Гавайського університету *Р.Руммель* в праці «Смертельна політика: Радянський геноцид і масові вбивства з 1917 року» - **51 млн. 755 тис.** осіб, з яких близько **40 млн.** померло або було вбито в таборах ГУЛАГ.
 - **В цілому західні історики - між 45 млн. та 80 млн.**

Наслідки

- Зміцнення особистої влади Й.Сталіна.
- Знищення національної еліти.
- Підрив обороноздатності країни.
- Падіння темпів промислового розвитку у 3 рази.
- Атмосфера страху і образ ворога.
- Різде послаблення потенціалу спеціалістів у всіх галузях знань і практичної діяльності.

3. Сталінські репресії в УСРР

Кінець 1920-х – 1930-ті роки

**Особливість – боротьба проти
українського націоналізму**

Керівники терору в УСРР

Кати народу України

Балицький Всеволод Аполлонович

керівник ГПУ-ОДПУ
України в 30-х рр.
організатор репресій та
голодомору

**Леплевський
Ізраїль
Мойсейович**

керівник ГПУ в
Україні 1937-1938
рр. Організатор
масових репресій

Шахтинська справа. 1928 р.

«Справа про контрреволюційну організацію інженерів та техніків, що працювали в кам'яновугільній промисловості СРСР» — сфабрикований судовий процес над «шкідниками» у вугільній промисловості у Шахтинському районі Донбасу.

ПЕРШИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В СРСР, під час якого засуджено велику групу керівників вугільної промисловості Донбасу.

Проходив 18 травня — 6 липня 1928 у Москві.

Мета

- Розгортання масової кампанії переслідування «буржуазних» фахівців за «шкідництво»
- Придушення будь-якого опору авантюристичним темпам індустріалізації країни.

- *«У Шахтинському районі Донбасу органами ОДПУ при прямому сприянні робітників розкрито контрреволюційну організацію, що мала собі за мету дезорганізацію та руйнування кам'яновугільної промисловості цього району. Керівний орган цієї організації, що підтверджується безперечними даними слідства, знаходиться за кордоном і складається з колишніх капіталістичних власників і акціонерів кам'яновугільних підприємств Донецького басейну, що мали тісні зв'язки з окремими агентами деяких німецьких промислових фірм та польською контррозвідкою... Слідством встановлено, що робота цієї контрреволюційної організації, що діяла протягом кількох років, виявилася в злісному саботажі та прихованій дезорганізації діяльності, в підриві кам'яновугільного господарства методами нераціонального будівництва, непотрібних витрат капіталу, зниженні якості продукції, підвищенні собівартості, а також в прямому зруйнуванні шахт, рудників, заводів тощо...»*

**Офіційне повідомлення Прокурора Верховного Суду СРСР
в газеті «Известия ЦИК и ВЦИК». Травень 1928 р.**

Председатель Верховного суда А. Вышинский
оглашает приговор по "шахтинскому делу"

Справа Велі Ібраїмова

1928, Крим

Велі Ібраїмов

Голова кримського уряду
в 1920-і рр.

Намагався виршувати проблеми
кримськотатарського народу, за що
був **РОЗСТРІЛЯНИЙ**.

У Криму після його розстрілу
почалася **перша хвиля репресій**
кримськотатарських громадських
діячів, інтелігенції.

Причина

- Москва запланувала створити у Криму **єврейську автономну республіку** і переселити туди євреїв з Росії, України, Білорусії.
- Голова кримського уряду В. Ібраїмов мав інші плани: **переселенню частини кримських татар з густонаселеного гірського і Південного берега Криму в кримські степи з наділенням їх землею.**

Справа Промпартії 1930 р.

великий судовий процес в СРСР у справі про шкідництво в промисловості, що відбувся 25 листопада - 7 грудня 1930 року.

Події

- Навесні 1930 р., після ряду **страйків** робітників **на шахтах**, була арештована **велика група інженерів та іншої науково-технічної інтелігенції**.
- За матеріалами справи вони звинувачувалися у **створенні антирадянської підпільної організації**, відомої під назвами: «Союз інженерних організацій», «Рада Союзу інженерних організацій», **«Промислова партія»**.

Звинувачення

- За даними слідства, ця антирадянська організація в 1925-1930 роках займалася шкідництвом в різних галузях промисловості і на транспорті.
- Крім того, згідно зі звинуваченням, вона була пов'язана з «Торгпромом» («Торгово-промисловим комітетом»), об'єднанням колишніх російських промисловців в Парижі і французьким генеральним штабом і **готувала іноземну інтервенцію в СРСР і повалення радянської влади.**

ГРУППА ОБВИНЯЕМЫХ НА СУДЕ.

Зарисовка Б. Е. ВЛАДИМИРСКОГО.

Ситнин, Чарновский, Рамзин, Очкин.

Процес проти «Спілки Визволення України» 1930 р.

Показова справа, сфабрикована ОДПУ УРСР,
яка “викривала” *вигадану антирадянську
організацію* серед української наукової та церковної
інтелігенції.

Відбувся у березні – квітні 1930 р.у Харкові

Звинувачення

- «Виявлені організації намагалися за допомогою чужоземних держав, емігрантських сил, підбурювання селянства проти колективізації, убивства Сталіна та його соратників відокремити Україну від СРСР».

Оперативна мета

- обґрунтувати масові політичні переслідування;
- підготувати ґрунт для подальшого погрому установ ВУАН та УАПЦ;
- політично скомпрометувати політику українізації, пов'язуючи українське відродження з діяльністю УНР в екзилі;
- довести підривну спрямованість української інтелігенції, яка нібито фактично працювала на інтереси Польщі;
- розгортання нової русифікації України;
- підготовка до Голодомору.

Обвинувачено 45 чоловік

- Серед підсудних були **2** доктори члени ВУАН, **15** професорів вищих шкіл, **2** студенти, **1** директор середньої школи, **10** учителів, **1** теолог і **1** священник УАПЦ, **3** письменники, **5** редакторів, **2** кооператори, **2** правники і **1** бібліотекар. **15 підсудних були співробітниками ВУАН.**
- **3 часом до справи «СВУ» були притягнуті близько 5 тис. осіб.**
- Багатьох підсудних єднала **політична діяльність під час визвольних змагань**: 31 з них були колись членами українських політичних партій (15 — УПСФ, 12 — УСДРП, 4 — УПСР), 1 був прем'єром, 2 — міністра уряду УНР, 6 — члени Української Центральної Ради.

Сергій Єфремов

академік ВУАН,
колишній товариш
голови Центральної
Ради й лідер УПСФ

Чехівський Володимир Мусійович

колишній член
ЦК УСДРП і прем'єр-
міністр УНР, за освітою
теолог і керівний
діяч УАПЦ

Ніковський Андрій

літературний критик і
письменник, колишній
член УПСФ і міністр
закордонних
справ УНР

Покарання

- З **45** підсудних **4** засуджено на **10** років ув'язнення, з суворою ізоляцією, 6 — на 8, 3 — на 6, 10 — на 5, 21 — на 3 й 1 на 2 роки;
- З них 10 дістали умовні вироки і були негайно звільнені, ще 5 були помилувані за кілька місяців.
- Частина засуджених заслано на Соловки.
- У 1930-их рр. і під час перших місяців Другої Світової війни *багато учасників процесу СВУ були знову заарештовані й знищені.*

Справа «Українського національного центру»

*Сфабрикована ОДПУ УРСР
лютий 1932 р.*

Проти кого

- У центрі справи «УНП» було поставлено 2-х істориків, академіків ВУАН: **М.Яворського** (як голова УНЦ) і **М.Грушевського**.
- До справи притягнуто також **колишніх членів ЦК УПСР**.
- Справа започаткувала справжнє **полювання за вихідцями з Галичини** і її було вміло використано для посилення **антиукраїнізаційних заходів**.

Покарання

- 50 осіб, яких засудили від 3-х до 6-ти років.
- У 1934–1941 рр. 33-х з них засудили повторно за «антирадянську діяльність» і «шпигунство», 21 особу розстріляли.
- *Більшість з тих, хто отримав нові строки, померли у таборах.*

Справа “Української Військової Організації” (УВО)

*сфабрикована ОДПУ УРСР у 1933 р.
УВО вигадали за аналогією з
націоналістичною УВО, що діяла в
Західній Україні*

Обвинувачення

- «Очолювала повстанську, шпигунську і диверсійну роботу, а також саботаж у сільському господарстві»

Основний “склад” УВО

- Серед арештованих у справі УВО опинилися *працівники системи освіти, представники творчої та наукової інтелігенції*, які були прихильниками «українізації».
- **Діячі Компартії Західної України**, здебільшого тих, які підтримали свого часу Шумського і були виключені з КПЗУ Комінтерном 1928 р. — *Й. В. Крілик (Васильків), Р. В. Кузьма (Турянський), К. А. Косар (Максимович)* та інші.

МЕТА

- *Дискредитація колишнього народного комісара освіти М.Скрипника, ініціатора проведення політики «українізації» та самої політики українізації.*
- М.Скрипника звинувачували в тому, що за період його перебування на цій посаді Наркомосвіти був *«засмічений шкідницькими, контрреволюційними і націоналістичними елементами».*

Самогубство Хвильового

- 13 травня 1933 р. М.Хвильовий запросив до себе Куліша, Досвітнього, Епіка, Йогансена, Дніпровського і Сенченка. Залишивши друзів, він вийшов до сусідньої кімнати і там застрелився.
- 13 травня 1933 р. на станції Толмачово під Ленінградом у будинку відпочинку заарештовано Шумського.
- Почались арешти галичан з найближчого оточення Скрипника. Стало зрозуміло, що жертвою має стати Скрипник.

Самогубство Хвильового

- 13 травня 1933 р. М.Хвильовий запросив до себе Куліша, Досвітнього, Епіка, Йогансена, Дніпровського і Сенченка. Залишивши друзів, він вийшов до сусідньої кімнати і там застрелився.
- 13 травня 1933 р. на станції Толмачово під Ленінградом у будинку відпочинку заарештовано Шумського.
- Почались арешти галичан з найближчого оточення Скрипника. Стало зрозуміло, що жертвою має стати Скрипник.

Микола Хвильовий

*(Микола Григорович
Фітільов)*

український прозаїк, поет,
публіцист, один з
основоположників
пореволюційної української
прози. Гасла: «Геть від
Москви!», «До
психологічної Європи»,
«Азіатський ренесанс»

Арешт Шумського і галичан

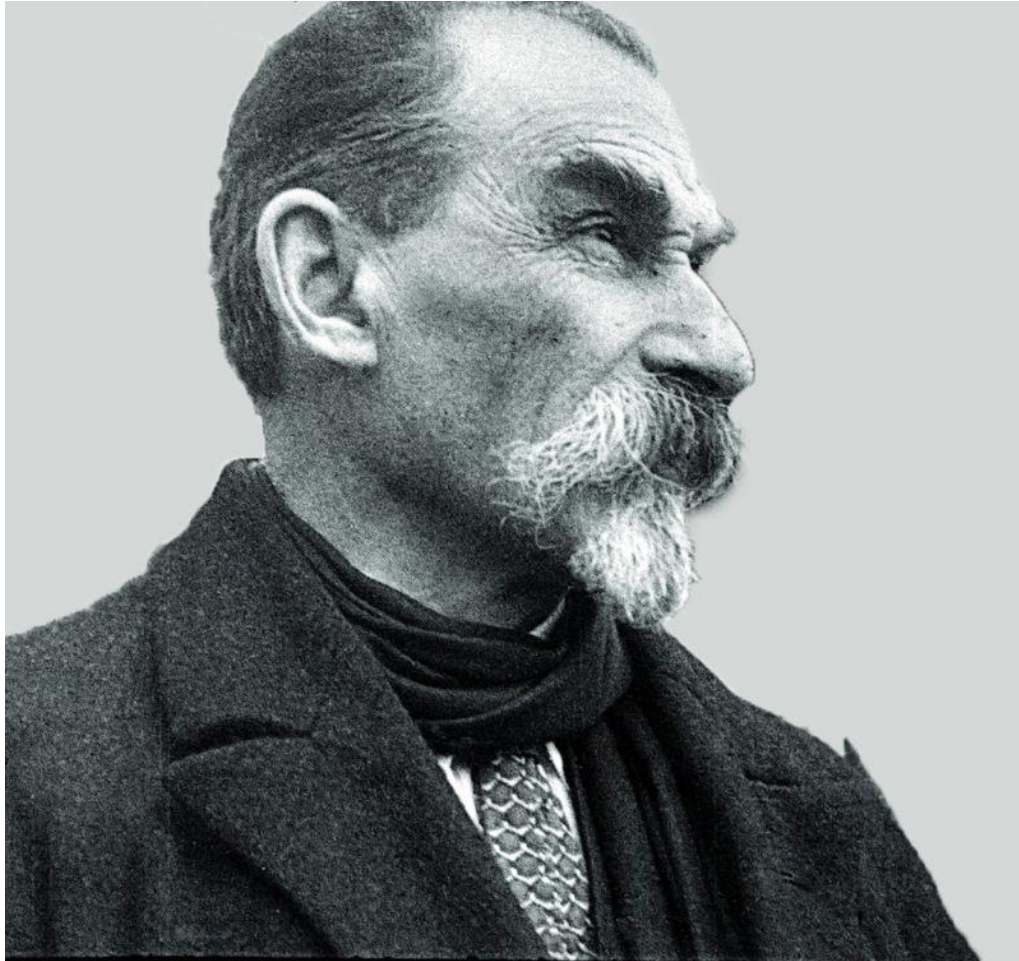
- 13 травня 1933 р. на станції Толмачово під Ленінградом у будинку відпочинку заарештовано Шумського.
- Почались арешти галичан з найближчого оточення Скрипника.
- Стало зрозуміло, що наступною жертвою має стати Скрипник.

**Шумський
Олександр
Якович**

Самогубство М.Скрипника

- 7 липня 1933 р. на засіданні політбюро ЦК КП(б)У відбувалось обговорення варіанту документу М. Скрипника, в якому він повинен був «**викрити**» **власні помилки**.
- М.Скрипник зрозумів, що його загнали у глухий кут, а тому, коли почалося обговорення, пішов із зали засідання у свій робочий кабінет і там застрелився.

**Скрипник
Микола
Олексійович**

Боротьба зі «скрипниківщиною» та згортання українізації

Кампанія проти «скрипниківщини» вилилася у широкомасштабний погром інтелектуальних сил в Україні.

Було майже вщент знищено наслідки обмеженої і контрольованої самою більшовицькою владою політики «українізації».

Об'єктом атаки стали Наркомат освіти та вся системи культури, освіти й науки УСРР.

Репресії в освіті

- Лише протягом 1933 р. в обласних управліннях народної освіти за політичними мотивами замінено **100%** керівництва, у районних – **90%**.
- ***Всі вони були піддані різним формам репресій.*** 4 тис. вчителів були звільнені зі шкіл України як «класово-ворожі елементи». Натомість розширювалася мережа російських шкіл і класів. З 29 директорів педагогічних вузів звільнили 18, роботу втратили також 210 викладачів.

Репресії серед науковців ВУАН

- У 1933 р. було прийнято новий «український правопис», що стало підставою для пошуків націоналістів серед співробітників **Інституту наукової мови при ВУАН**.
- Значно постраждала і сама **ВУАН**, особливо **Всеукраїнська асоціація марксо-ленінських інститутів (ВУАМЛІН)**, яку певний час очолював М. Скрипник.

Репресії в установах культури

- Тотальна «чистка» охопила видавництво «Української радянської енциклопедії», багато музеїв України, Київське історичне містечко (Лавра), бібліотеки республіки, Геодезичне управління, Державні курси українізації ім. К. Маркса, Інститут української культури ім. Д.Багалія, Інститут ім. Т. Шевченка, Інститут радянського права у Харкові та ін.

Репресії в театрі

- До постановки заборонили **200** «націоналістичних творів» і **20** «націоналістичних» перекладів світової класики.
- У грудні 1933 р. **арештовано** керівника театру «Березіль» **Леся Курбаса**, який у листопаді 1937 р. був **розстріляний** на Соловках.

Репресії серед письменників

- У 1933 р. почались арешти серед письменників, які значно посилилися після самогубства **М. Хвильового** (травень 1933 року).
- За короткий час погром українських письменників досягнув особливого розмаху.
- За неповними даними, у період з грудня 1932 р. по травень 1937 р. було репресовано **71-го** українського письменника.
- Загалом у "сталінський період" було піддано репресіям близько **500** письменників, які жили і працювали в Україні.
-

Постанова про згортання “українізації”

- Політична кампанія проти «скрипниківщини» завершилася прийняттям 18–22 листопада 1933 р. постанови ЦК КП(б)У про офіційне згортання «українізації».
- *«В даний момент головна небезпека – місцевий український націоналізм, що поєднується з імперіалістичними інтервентами», – зазначалось у постанові.*

ІНШІ ПРОЦЕСИ

Справа «Блоку українських націоналістичних партій»

Проти колишніх членів УКП,
боротьбистів, есерів, есдеків та ін.
1933 р.

“Всеукраїнський боротьбистський центр”

1935 р.

проти колишніх боротьбистів

4. Ліквідація селянства (куркульства) як класу

Постанова Політбюро ЦК ВКП(б) від 30 січня **1930 року** *«Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств у районах суцільної колективізації»*.

Поняття “куркуль” та “підкуркульник”

- **Куркуль** - зневажлива назва заможного селянина.
- **Підкуркульник** – незаможний селянин та «середняк», який не хоче йти до колгоспу; родич куркуля, його колишній працівник (термін створений комуністами термін для виправдання широкого опору селян колективізації).

Масштаб рішення

- За рішенням Політбюро від 30.1.1930 року **60 тисяч** глав куркульських господарств повинні були бути знищені, а їхні хазяї – **розстріляні й репресовані**, а ще **150 тисяч сімей вислані**.

Мета

- **Ліквідація найзаможнішого прошарку селян**, який комуністи завжди ненавиділи й вважали найбільшою **загрозою для пролетарської диктатури**.
- **Вилучення** значних **запасів** сільськогосподарської продукції, які зберігалися в куркульських господарствах.
- **Передача державі** (тобто колгоспам, комунам, артілям) **найрентабельніших** селянських **господарств** разом із землею й реманентом.

Куркулів поділяли на *три категорії*:

- **активні вороги радянської влади**, учасники антирадянських виступів. Вони підлягали **10-річному ув'язненню або розстрілу**;
- **пасивні вороги радянського ладу**, тобто ті, хто намагався в рамках радянського законодавства боронити свою власність. Їхнє **майно підлягало конфіскації, а самі господарі мали бути вислані до північних і східних районів СРСР**;
- **лояльні** до політики Комуністичної партії особи, які не чинили опору радянській владі. Певна їх частина, щоб зберегти своє господарство, навіть готова була вступити до колгоспів. Таких селян **переселяли за території колективізації, надавши їм гірші землі**.

КУЛАК ПРОТИВ ХЛЕБОЗАГотовок

Кулак прячет хлеб от государства, чтобы спекулировать им, чтобы нажиться на тех, кто нуждается в хлебе. Кулак хочет сорвать индустриализацию страны

нашего села, организуем колхозы. не пустим кулака в колхоз

"Куркулі" (мешканці с. Ободи Білопільського району)

30-ті роки XX ст.

lubotin.khazkov.ua

Селянські заворушення

- Дії ОГПУ викликали **хвилю селянських повстань**, які придушували силою зброї, розстрілюючи натовпи беззбройних селян.
- Тільки у 1930 році у справах, які розслідувало ОГПУ, було розстріляно більше **20 тисяч осіб**.
- Розстріляних під час каральних екзекуцій ніхто не рахував.

- «1. Прирівняти своїм значенням майно колгоспів та кооперативів (урожай на ланах, громадські запаси, худобу, кооперативні склади та крамниці тощо) до майна державного і всебічно посилити охорону цього майна від розкрадання.
 - 2. Застосовувати як захід судової репресії за розкрадання колгоспного та кооперативного майна **вищу кару соціального захисту – розстріл із конфіскацією всього майна** і з заміною при пом'якшувальних обставинах позбавленням волі на строк не менше як 10 років з конфіскацією всього майна.
 - 3. Не застосовувати амністії до злочинців, засуджених у справах про розкрадання колгоспного та кооперативного майна...»
- **З закону СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року.**

Результати

- В підсумку в табори і трудові поселення було вислано більше **1,5 млн. селян**, ще близько **2 млн. позбавлено майна і виселено в межах власної губернії**.
- Висланих перевозили **у товарних потягах** на Північ, де їх скидали **серед зимової пустелі**, нерідко **без їжі та притулку**. Велика частина їх, особливо діти, **загинули**.

Наслідки

- Ліквідація селян, які найбільш **схильні до** будь-якого **опору**.
-
- **Планомірна підготовка до Голодомору 1932-33 рр.**

4. Голодомор 1932—1933 рр. в Україні

Цілеспрямована політика влади на створення штучного голоду. Голод розпочався у грудні 1931 р. і тривав до початку 1934 р.

Найбільшого прояву досяг у червні 1933 р.
Голодом були охоплені **Кубань, Північний Кавказ, Казахстан. Найбільше голод уразив Україну**

Причини голодомору

- Необхідність знищення українського селянства як свідомої національної верстви, яка загрожувала імперським прагненням Москви.
- Непосильні для селян хлібозаготівлі, конфіскація владою продовольчих запасів; надмірний хлібний експорт.
- Небажання колгоспників працювати в громадському господарстві.
- Економічні прорахунки, спроба здійснити соціалістичне будівництво воєнно-комуністичними методами.

Точки зору на причини голодомору

- Голод був спланований Й. Сталіним заздалегідь, щоб винищити українське селянство, у якому вбачався оплот націоналізму і приватновласницької психології.
- Необдуманна політика добування коштів на індустріалізацію, коли доля селянства не бралася до уваги.

Рішення

- 14 грудня 1932 р. ЦК ВКП(б) прийняв постанову про хід хлібозаготівель в Україні, на Північному Кавказі та у Західній області.
- В постанові йшлося не тільки *про недостатньо жорстку політику щодо реквізиції хліба у селянства, але й про неправильне проведення «українізації» та необхідність «вигнати петлюрівські та інші буржуазно-націоналістичні елементи з партійних та радянських організацій».*
- У січні 1933 р. на Політбюро Сталін поставив питання про **«зміцнення керівництва на Україні».**

Виконавці

- В Україну був направлений **секретар ЦК ВКП(б) П. П. Постишев** у якості **формально** другого секретаря ЦК і керівника харківської парторганізації, фактично комісаром над **Косіором** та місцевим Політбюро.
- Послено і ОДПУ - повернувся **Балицький** із своїми заступниками Карлсоном і Леплевським.
- Головою РНК УСРР залишився **В.Чубар** У 1934 р. ним став **П.Любченко**
- Новій команді доручалося виявити й «вигнати» «буржуазно-націоналістичні елементи» з владних структур.

**Постишев
Павло
Петрович**

**організатор
Голодомору**

Косіор Станіслав Вікентійович

генеральний
секретар та перший
секретар ЦК КП(б)У
у 1928—1938 роках

Чубар Влас Якович

2-й голова Ради
Народних Комісарів
УСРР
(1923-1934)

Любченко Панас Петрович

Секретар ЦК КП(б)У
(1927–1934).

З 1933 року — перший
заступник голови, 3-й
голова Ради Народних
Комісарів УСРР
(1934-1937). Колишній
член УКП (б)

Балицький Всеволод Аполлонович

керівник ГПУ-ОДПУ
України в 30-х рр.
організатор репресій та
голодомору

Навесні 1933 помирало:

щохвилини 17

щогодини 1 000

щодня 25 000

українців

ГОЛОДОМОР

1932-1933

ГО "Останній бастіон"

Кладовище в Харкові. Замерлі трупи українських селян померлих з голоду. 1933 р.

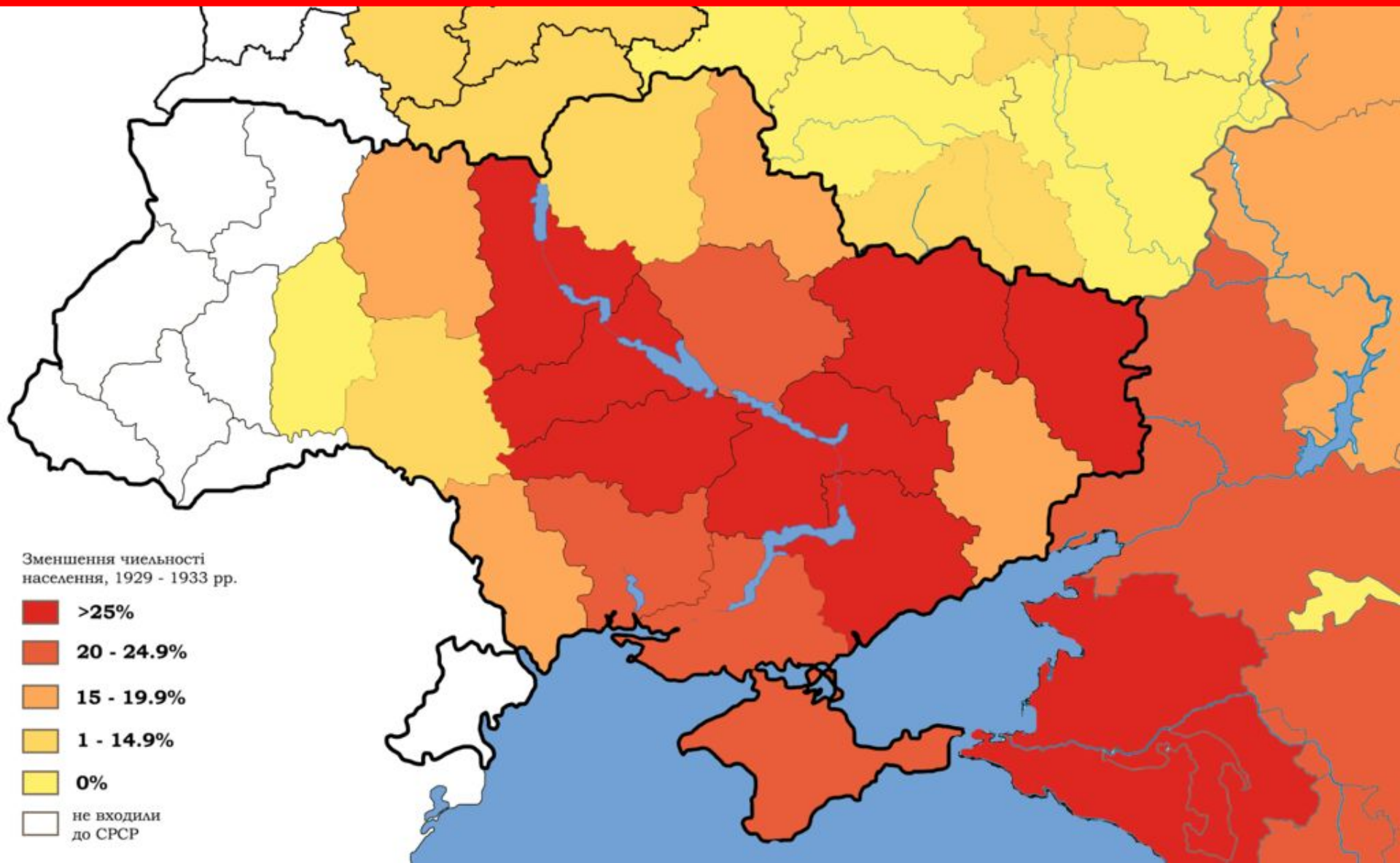

Наслідки голодомору

- **Завершення другого закріпачення селян** (колективізації), **розорення села**.
- **Масові жертви** (за різними оцінками від **2,5** до **8** млн. осіб). Підрив генофонду української нації.
- **Придушення опору українського селянства**.
- **Переселення селян з Росії в Україну** (Донецьку, Дніпропетровську, Харківську, Одеську обл.).
- **Привід до розгортання боротьби з «українським буржуазним націоналізмом»** (прибуття у 1933 р. комісії на чолі з П. Постишевим).

Демографічні втрати через голодомор

ТМ

ТАК ЗНИЩУВАЛИ ТВІЙ НАРОД

Не забувай! Не пробачай! Не відступай!

ТЕСТУВАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

З якого документа наведено уривок?

- *«1. Прирівняти своїм значенням майно колгоспів та кооперативів (урожай на ланах, громадські запаси, худобу, кооперативні склади та крамниці тощо) до майна державного і всебічно посилити охорону цього майна від розкрадання.*
- *2. Застосовувати як захід судової репресії за розкрадання колгоспного та кооперативного майна вищу кару соціального захисту – розстріл із конфіскацією всього майна і з заміною при пом'якшувальних обставинах позбавленням волі на строк не менше як 10 років з конфіскацією всього майна.*
- *3. Не застосовувати амністії до злочинців, засуджених у справах про розкрадання колгоспного та кооперативного майна...»*

• З закону СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» від 7 серпня 1932 року.

Коли в газеті «Известия ЦИК и ВЦИК» було надруковано наведене офіційне повідомлення Прокурора Верховного Суду СРСР?

- *«У Шахтинському районі Донбасу органами ОДПУ при прямому сприянні робітників розкрито контрреволюційну організацію, що мала собі за мету дезорганізацію та руйнування кам'яновугільної промисловості цього району. Керівний орган цієї організації, що підтверджується безперечними даними слідства, знаходиться за кордоном і складається з колишніх капіталістичних власників і акціонерів кам'яновугільних підприємств Донецького басейну, що мали тісні зв'язки з окремими агентами деяких німецьких промислових фірм та польською контррозвідкою... Слідством встановлено, що робота цієї контрреволюційної організації, що діяла протягом кількох років, виявилася в злісному саботажі та прихованій дезорганізації діяльності, в підриві кам'яновугільного господарства методами нераціонального будівництва, непотрібних витрат капіталу, зниженні якості продукції, підвищенні собівартості, а також в прямому зруйнуванні шахт, рудників, заводів тощо...»*

• **Травень 1928 р. «Шахтинська справа»**